

NAMIESTNIK (246) *sb m*

namiestnik (245), **namiastnik** (1), [**namiasnik**]; namiestnik : namiastnik *BartBydg* (1:1).

namiestnik (212), **namiesnik** (31), **namieśnik** (3); namiesnik *Murm, DiarDop, GliczKsiąż, Calag, Calep* (6); namiestnik : namiesnik : namieśnik *BielKron* (2:1:-), *Mącz* (2:20:1), *SkarŻyw* (15:-:2).

nã- (229), na- (14); nã- : na- *Mącz* (20:3), *OrzQuin* (4:1), *KuczbKat* (3:1), *SkarJedn* (45:4), *SkarŻyw* (14:3), *NiemObr* (17:2); e jasne; namiastnik z tekstu nie oznaczającego pochyleń,

sg *N* namiestnik (67). ◇ *G* namiestnika (30). ◇ *D* namiestnikowi (5). ◇ *A* namiestnika (31). ◇ *I* namiestniki(e)m (41). ◇ *L* namiestniku (4). ◇ *pl N* namiestnicy (16). ◇ *G* namiestników (19); -ów (1), -(o)w (18). ◇ *D* namiestnikom (13); -om (1), -(o)m (12). ◇ *A* namiestniki (12). ◇ *I* namiestniki (4) *RejAp, WujJud, SkarŻyw, ReszList*, namiestnikami (1) *SkarKazSej*. ◇ *L* namiestnikach (3); -ach (2) *WujJud*, -ach (1) *PowodPr*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Ten, kto po kim następuje, spadkobierca, dziedzic; superstes BartBydg* (144) : Superstes, *namyastnyk BartBydg* 154.

[*Wyrażenie: »namiestnik folwarku«: Opowiadał się pan Piotr Broskowski podstarości bielski i namiestnik folwarku Hołowieska LustrPodl* 34.]

a. *Ten, kto po kimś obejmuje stanowisko, władzę, godność, następcą; succedaneus Mącz, Calep; suecessor Calep [przeważnie o relacjach: Chrystus, apostołowie – hierarchia kościelna];* (143) : Succedaneus. Który lie gotuye po kiém ná vrząd włtępic/ Namiestnik. *Mącz* 45a; *SkarJedn* 57; *SkarŻyw* 597; *NiemObr* 50, 51, 54; tedy *fkárbow* od *świętych ludzi náfkárbionych* *Iszáfárzem* *naywyżłzym* *vczynił* *Pan Bog Piotrá* *świętego* *Apoftoła* *śwoiego*/ *y wżyftkie* *po nim* *inne* *namiestniki*/ *Biłkupy* *Rzymłkie* *ReszList* 150; *Calep* 1024a.

namiestnik *czyj* [*w tym: ai* (69), *pron* (50), *G sb* (12)] (131): *KrowObr* 159v; *OrzQuin* K2v, T4v; *RejAp* 18, 77; *BiałKat* 133v; *Bo* *ieft* *rzcę* *iálna*/ *że* *to* [...] *do* *Apoftołow* *tylko* *rzcę* *zono*: *ktorych* *w* *tym* *vrzędzie* *namiestnicy* *łá* *Káplani*. *KuczbKat* 215; *Choć* *P. Chriřtus* *ieft* *głowá* *Koćiołá*/ *przedię* *y* *Piotr* *y* *namiestnik* *iego* *ieft* *głowá*. *WujJud* 124, 6 [2 r.], 24v, 30, 30v, 120v (11); [*masz się dostatecznie spowiedać*] *ábyś* *moğ* *być* *nie* *tylko* *łowem* *Bożym* *poćieřzon* [...] *ále* *też* *moćá* *Kluczy* *Koćielnych*/ *ktore* *Pan* *śwym* *namiestnikom* *zořtáwił*/ *rozgrzeřzenia*/ *y* *duřney* *poćieřby* *pewnie* *dořtác* *KarnNap* C3v; *SkarJedn* A7v, 42, 53, 56, 152, 333, 367; *SkarŻyw* 596, 599 [2 r.]; *CzechEp* 328; *muřimy* *tedy* *ná* *tym* *mieyřcu* *rozumieć* *o* *głowie* *widziáney*/ *to* *ieft* *o* *Pietrze*/ *á* *ná* *potym*/ *o* *iego* *namiestniku*. *NiemObr* 30, 29, 49, 150, 167; *ReszPrz* 28, 31, 33, 96; *ReszHoz* 138; *Calep* 1023b; *P. Chriřtus* *nie* *łam* *przez* *ię* *ále* *przez* *Apoftoły* *y* *ich* *namiestniki* *lud* *śwoy* *karmi* *chlebem* *łowá* *śwego* *y* *ś. Sákrámentow*. *WujNT* 64, 56, 57, 60, 114, 310 (9); *PowodPr* 58; *SkarKazSej* 698b. *Cf* *Wyrażenia peryfrastyczne*.

W połączeniu szeregowym (1): [*heretykowie*] *prawdą* *ię* *Chryřtułowá* *chlubić* *śmieię*/ *y* *Duchá* *S.* *y* *łkarby* *łáłki* *iego* (nie *biorąc* *ich* *od* *Chryřtułowych* *namiestnikow*/ *podawcow*/ *y* *Iszáfářzow*) *łobie* *przypifuią*. *SkarŻyw* 82.

Zwroty: »naznaczać namiestnika« (1): *łády* *y* *woyny* *řzcęřliwie* [...] *łam* *P. Bog*/ *iáko* *kroi* *ich*/ *odpráwowáł*: *náznáczáiác* *łobie* *namiestniki* *ony* *przełožone* *ich*. *SkarKaz* 690a.

»po sobie namiestnika postanowić« [szyk zmienny] (3): Piotr w Rzymie łtolicę fundował/ y ná niey po łobie namiestniká Clemenłá połtánowił. *NiemObr* 52, 29, 51.

»[kogo] namiestnikiem swym zostawić« (1): Thego tedy Piotrá namiestnikiem łwym zołtáwił tu Pan náłz *BiałKat* 133v.

Wyrażenia peryfrastyczne na oznaczenie papieża i biskupów:»namiestnik apostolski« [szyk 6:2] (8): *DiarDop* 102; *GliczKsiąż* K8v; Ołádzcie łie tedy iułz/ ielliłcie namiestnicy Apołtołscy/ albo nieprzyáaciele Boży? *KrowObr* 91v; Nie z Apołtołow tedy/ áni z Apołtołkich namiestnikow y wczniow wyłzłá tá náuká Luterowa. *ReszPrz* 38; *KołakSzczęł* Cv; Ci lepák ktorzy z Bogá nie łą/ nie łłucháią Apołtołow/ áni namiestnikow Apołtołkich/ áni kołciółá włzytkiego *WujNT* 825, 366, 419.

»namiestnik boży, boski« [szyk 3:1] (3:1): *KromRozm III* Hv; Iáko tám ony Hierárchie Anieliłkie/ do iednego łię Páná Bogá łciągáią: ták y to krolełstwo tegołz Páná Boga widomé ná ziemi/ do iednego łię namiestniká Bożego łciągáć ma. *SkarJedn* 60; *KołakCath* B3v; niktby łię náđ kápláná/ iáko Bożkiego namiestniká nie podnołł. *SkarKazSej* 674b.

»nawyzszy namiestnik« [szyk 5:1] (6): Piotr S. náđ inne iáko głowá widoma y namiestnik nawyzłzy Páná náłzego/ przełožony ielł/ y włzytkiemu kołciółowi zá łtárszego dány *SkarJedn* 65, A4v, 121, 173, 195 [2 r.].

»namiestnik (Pana, Jezu) Chrystusów, Chryst(us)a (a. Krysta)« [szyk 29:13] (38:4): *KrowObr* 9v [2 r.], 11; Początek tedy włzyłłkich błędów y rołtyrków kácérłkich/ inłzy nie ielł/ iedno wzgárdá Kápláná naywyzłzého/ namiestniká Kryłłá Páná *OrzQuin* L4; *WujJud* 27, 37, 84v, 152v; Lepiey Chryłłufowego namiestniká ná wolney łłużbie Bożey łłucháć/ á niłzi wtey niewoli Poháńcowi łię kłániáć. *SkarJedn* 402, 45, 46, 61, 82, 148 (18); *SkarŻyw* 27, 82, 290, 337, 394; *CzechEp* 51, 326, 328 [2 r.], 330, 333; *NiemObr* 152, 165; *ReszList* 143, 144, 145.

»namiestnik pański, pana« (3:1): *RejAp* BB2, Ee3v; *SkarJedn* 65; łpołob grzechu [...] y licżbę łmiertelnych/ ile być może/ namiestnikowi Páńłkiemu y łędziemu łumnienia twego opowiadáiąc. *LatHar* 137.

»namiestnik Piotrow, Piotra« [szyk 15:5] (15:5): *KrowObr* 22v, 26, 28v, 32 [2 r.], 33, 34v; *KuczbKat* 75; Namiestnik Piotrow tenże wrząd co y Piotr ná łobie nołł *WujJud* 124v *marg*, 2lv, Mm8v; *SkarJedn* 143, 364; nie iużby zá tym łzłó/ iz Biłkup Rzymłki namiestnikiem Piotrowym być miał *NiemObr* 52, 48, 54, 55 [2 r.], 57; *ReszPrz* 103.

»potomny namiestnik« (1): Nie wiecey [wierzyć rozkazujá]/ iedno co im od Apołtołow y od ich potomnych namiestnikow wiernie y prawdziwie [...] ielł podano. *WujJud* 6.

»namiestnik rybitwowy« (1): z namiestnikiem rybitwowym/ y z wczniem Krzyżowym mówię. *KuczbKat* 75.

Szeregi: »głowa i namiestnik« (2): káždy łobie wiáre z prozney dumy myłli łwych wymyłłáć/ y iednołć ciáłá tego nie rozdzielnego tárgáć będzie ielłi w połłużeniłłwie S. pod iedną głowá y namiestnikiem Chryłłufowym rozumu łwego nie vkroci *SkarJedn* 156, 65.

»namiestnik i nałładowca« (1): to łą ołobliwi namiestnicy y náłładowcy Chryłłufowi/ ktorzy tego co im Chryłłus rołkazał czynić niecbcą *CzechEp* 51.

»namiestnik (i) pasterz« [szyk 3:2] (5): *RejAp* 18; *SkarJedn* 343; Pan chcąc go iufz vczyńić Namiestnikiem fwym y páłterzem kościoła fwego/ pierwey mu kazał ryby ciągnąć *SkarŻyw* 599, 596, 599.

»namiestnik i posłaniec« [szyk 3:2] (5): ten który połńńcom y namiestnikom Chryśtułowym ludziom wierzy: nie ludziom ktorzy ząwiesć mogą/ ále łamemu Bogu wierzy. *SkarJedn* 45, 46, 53, 56; *SkarŻyw* 27.

»potomek i (albo) namiestnik« [szyk 3:2] (5): ácz był dan klucz Apośtołom y ich potomkom álbo namiestnikom do miłofierdzia Pńńkiego/ ále nie inákřzy/ iedno áby przepowiadáli Ewanyelią *RejAp* 77; *WujJud* 21v, 27; *SkarJedn* 148, 274.

»sługa i (a) namiestnik« (3): nye łzey źli niżli dobrzy/ nyegodni niżli godni vrzędnicy/ yáko fludzy á namyeyńtnicy boży/ ktorzy pánu łwemu łtoya y vpadáya/ [...] od nas tcyeni y ważeni być máya. *KromRozm III Hv*; *WujNT* 669; czego Bog o rodzicách nie rzekł: to o Kápłanách łługách y namiestnikách fwych powiedział/ iż bądź poźńanowanie/ bądź teź wzgárdá ábo krzywda ich/ iemu łie łamemu dzieie. *PowodPr* 58.

»starszy i namiestnik« (1): przez łtárřze y nąmiestniki Chryśtułowe/ [...] zbąwienie duřzne/ ná członki y owce ich pochodzi. *SkarJedn* 157.

»namiestnik a (i, albo) sukcesor« [szyk 2:1] (3): Kto was łłucha/ mnie łłucha/ mowi łyn Boży do Apośtołow y ich Namiestnikow álbo fuccellorow. *WujJud* 246v, 152v; *KołakSzczęśł Cv*.

»wikaryj (i, albo, to jest) namiestnik« [szyk 7:1] (8): Powiedz mi profzę cie? od kogo to przezwiłko pyřzne Wikaryi/ álbo Namiestnik Kryśtułow/ wziął Papieź? *KrowObr* 9v, 9v [2 r.], 11, 26, 32 [2 r.], 34v.

2. Ten, kto pełni jakąś funkcję lub sprawuje władzę w czyim zastępstwie; teź nazwa pełnomocnika zarządzającego państwem lub prowincją; *vicarius Mącz, Calep, Modrz, Cn; administrator, mandator, predictator, praeses, procurator, satrapa Mącz; consulis legatus, vicem agens Cn; locum tenens JanStat; successor Vulg* (101) : Izałz ty nie wiefz/ iż tám bywa pořpolicie Namiestnik/ kedy łam Pan obetzny być niemoże. *KrowObr* 10, 159v, 181 [2 r.]; *OrzRozm C*; Dare vicarium, Záládźić mieysce swe/ namiesniká dáć. *Mącz* 493b, 206c, 324c, 428d, 493b; ktorzi wiela vrzędow dořtáli/ ci ponieważ powinności ich dořyc czynić niemogą/ máią miáłto łiebie wiela namiestnikow. *ModrzBaz* 45, 45, 120v [2 r.]; *SkarJedn* 73, D4; dálekość kráiu potrzebowála: áby Papieřz łwego miał w Grecyey namiestniká/ któremu by dozor kościołow wřchodnych zlecił *SkarŻyw* 319, 428; *Calep* 1121a.

namiestnik czyj [w tym: *pron* (32), *ai* (8), *sb G* (6)] (46): *LibLeg* 10/72; *KrowObr* 10; vkazałem teź łift Krolowi od iego namiestniká *BielKron* 460v; *Fungi aliena vice*, Nąmiestnikiem czyim być/ záltepować kogo w czym. *Mącz* 493b; *OrzQuin* F4v, S3v; *RejAp* 144; *KuczbKat* 190; *RejZwierc* 45v; *StryjWjaz* C2; *ModrzBaz* 74v; Kroi á namiestnik krolewřki władzą trzymáiąc/ nie czynią dwu plebanów ani dwu krolow/ ále iednego w vrzędzie y páńłtwie/ ácz dwa łą w ołobie. *SkarJedn* 57; Iáko wy bez rořkazania nawyřłzego Biřkupá/ y bez namiestniká iego Synod zebrąć y czynić możećie? *SkarJedn* 146, 41, 57, 78, 113, 119 (Id); *SkarŻyw* 89, 319, 321, 428 [2 r.]; Włodimirz wziąwřzy na pomoc War ego w/ wroćił łie do łwoiego Xięłtwá/ gdzie namiestniká łaropełkowego z Nowogrodá wypędził *StryjKron* 130, 130, 492, 497, 687; *CzechEp* 422; *NiemObr* 154; Vrzędnik ma ząwřdy ludzie łiczyć/

álbo namiestnik wżędnikow/ gdy ná robotę wychodzą/ áby wiedział wiele ich w tegodniu nie robiło *GostGosp* 10; A iefliby przerzeczeni Stároftowie [...] álbo ich namiestnicy [*aut loca tenentes eorundem JanStat* 245] zá czálem będący byli w tych rzeczách leniwi álbo niedbáli: tedy oné wżyftki o tákowé niedbáltwo przez Wżędniki duchowné mieysć dopuńczamy kłáć. *SarnStat* 898, 497; *SkarKaz* 2a; *SkarKazSej* 689b [2 r.], 698b.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy geograficznej wskazuje miejsce sprawowania władzy (4): BudBibKaw A; Gdyż Pánowie Rádá y wżyftko Rycerstwo Litewkie nie chcieli z nim iść/ odpráwił ná pomoc Albrichtowi Márzzałká fwego Namiestniká Lidzkiego/ Páná Stániłławá Piotrowicá Kifzkę *StryjKron* 672, 687, 772.

W połączeniu z nazwą osobową [w tymi namiestnik + nazwa (8), nazwa + namiestnik (6)] (14): A na teye granycze xyadz Syemyon Oelkowycz wiłlil namyestnyka swoyego Swyrplowa *LibLeg* 10/72; *BudBibKaw* A; Także tego to Pátryárchi Iákobitow/ w Hieruzálem/ namiestnik Iędrzey Opát Syryánin/ [...] zowie Papieżá/ głową y Doktorem powżezchnego kościoła. *SkarJedn* 307, 309; *SkarŻyw* 70, 428 [2 r.]; w tym czálie Stániłław Kifzká y iego Namiestnik Sołohub wtóry raz Mołkę od Smolenkiego Zamku odbili *StryjKron* 687, 492, 672, 687, 737, 772; *WujNT Act* 24/27.

W połączeniach szeregowych (4): Procurator regni, Namiestnik/ álbo Administrator á sprawcá krolestwá. *Mącz* 73c, 222c, 380b; Wżytkim w obec/ y káždému zo sobná/ Woiewodóm/ Káłztelanom/ Stároftom/ Podftárościom/ Burgrábiom/ Namiestnikom/ Burmiistrzom / Wóytom/ Ráycom/ Láwnikom miał/ y miáfteczek/ ták y wsi náłzych/ iáko inych wżytkich/ które podwody dáwać íą powinni *SarnStat* 971.

Zwrot: »(za) namiestnika (kogo) ustawić, postawić, przełóżyć« [*szyk zmienny*] (2:1:1): napierwey wftáhawili Kroká zá fędziego y namiestniká/ [...] kthory potym po Czechu był sprawcá wżzego ludu. *BielKron* 318; *SkarŻyw* 70; Iaropełk przyciągnáwży s Kijowá do Nowogrodá/ namiestniká swoiego ná Xięftwie Nowogrodzkim przełóżył *StryjKron* 130, 497.

Wyrażenia: »namiestnik burmistrzowski, burmistrzow« = *proconsul BartBydg, Murm, Calep, Cn* (2:1): Proconful eyn ftathalter eins burgermeisters. Namiestnik burmiistrzowski *Murm* 176; proconsul, namiestnyk burmistrzow *BartBydg* 34b; *Calep* 852a.

»namiestnik poborcowy« = *proquaestor Calepy Cn* (1): Proquaestor – Namiestnik poborcowi. *Calep* [863]a.

»namiestnik szafarski« = *subcurator Mącz, Cn* (1): Subcurator, Podfzáfárzy/ namiestnik ízáfárski. *Mącz* 425b.

Szeregi: »namiestnik a pomocnik« (1): kędy był ízyrfzy powiát/ że on mieyski Bifkup pracá y dogłádaniem zdołác mu nie mógl. Przetoż mu byli przydáni iáko namiestnicy á pomocnicy/ kthorzy ná łobie nošili wżąd Bifkupa w powiecie onym. *RejPosRozpr* c3v.

»posłaniec (a. poseł) i namiestnik« (2): á ieflic do Rzymu dáleko/ máłz w Polźce Połtańcá/ y Namiestniká iego Arcybifkupa Gnięźnińfkiego *OrzQuin* F4v; *SkarŻyw* 89.

»sprawca i namiestnik« (1): Y to chćiał mieć/ áby pod iednym íprawcá y namiestnikiem swoim/ iedność íię y zgodá kościoła Bożego trzymałá *SkarJedn* 78.

»starosta, (i, albo) namiestnik« (6): *Mącz* 89c, 106a, 369c, 430d, 458c; piśmo dla tego króla y przełożone bogami zowie: iż Ią od P. Bogá iáko Itároftámi y namiestnikámi iego. *SkarKazSej* 698b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»urzędnik to jest namiestnik« (1): Rychło potym obaczył Vrzędnik onego miáftá/ tho ieft namiestnik/ iż moi towarzysze zmówili lie wćiec *BielKron* 458v.

»wikaryj i (albo) namiestnik« [*szyk 7:1*] (8): thám niemáfz Wikáryiego álbo namiestniká/ kędy íam pan ieft obetzny *KrowObr* 10, 9v, 10 [2 r.], 10v; [*Tessalonicęski biskup*] záwždy bywał prze dálekość Wikáryim y namiestnikiem Papiękim dla wćhodnych kościołow y innych Greckich *SkarJedn* 139, 56, 82.

a. *Osoba sprawująca władzę w czasie bezkrólewia; interrex* *Mącz*, *Calep* (3) : Interrex patricius. Namiestnik zacnego domu y zawołania. *Mącz* 350a.

Wyrażenie: »namiesnik królewski, krolestwa« (1:1): *Mącz* 350a; Interrex – Namiestnik krolewski, panuąci miedzi śmiercią a wibranim nowego krola. *Calep* 554a.

b. *wojsk. Niższy oficer, zastępca lub adiutant w jeździe; legatus, optio, quaestor, vicem agens* *Mącz*, *Cn*; *cornicularius, tribunus militaris* *Mącz*; *adiutor centurionis, subcenturio* *Cn* (5) : Comioularius, Castrense vocabulum. Namiestnik álbo porucznik który ku dziefiątnikowi przyfádzón yeft. *Mącz* 65d; Optio, Obrány á przyfádzony towarzysfz ku rotmiftrzowi/ Namiestnik. *Mącz* 267a; Tribunus militaris, Rotmiftrz/ álbo Hetman nád tyfiącem drabów álbo alias naywyfzłzego Hetmáná namiestnik. *Mącz* 463d, 186d, 336b.

3. *Ten, w następstwie po którym ktoś pełni urząd, poprzednik [czyj]* (1) : [Tho ieftlij opathouie ktore novo na opaczthwa biorą w kapitulie wielkiey maią pouiedziecz śmiercz a zefczie fwich namiafnikoph *StatNorb* 323.]

Wyrażenie: »namiestnik przeszły« (1): Sábinianus Papięfz/ kthory namiestniká fwego Grzegorzá przefflego/ rofkazál kxięgi popalić. *KrowObr* 90v.

Synonimy cf NAMIASTEK.

Cf NAMIASTEK, PODNAMIESTNIK